

ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΠΑΝΤΟΥ

ΔΙΚΟ ΜΟΥ

«Μιά καλύβα και λίγον ξρωτα». Αυτά τα δύο πράγματα έβαλαν στο στόμα διαφόρων ηρώων των πολλών μυθιστοριογράφων για να παραστήσουν την απόλυτη ευτυχία. Και αν λείψη το δεύτερο, τί γίνεται; Μένει μονάχα η καλύβα. Πολλοί λένε ότι τότε η ευτυχία δεν μένει ή μισή, αλλά το αντίθετο γίνεται διπλή, γίνεται περίπου απόλυτη: της ανοίγεις το δρόμο, βρίσκει μια καλαμπόκερη πορτούλα, την ανοίγει σιγά-σιγά και ντροπαλά, βλέπει με μια ματιά τα πάντα τριγύρω μέσα στο μεσόφωτο, και θαμπωμένη, ζαλισμένη, σκοτισμένη από το έξω, μπαίνει μέσα, τρυπώνει, και καθισμένη άπάνω στο μοναδικό σκαμνάκι που βρίσκεται σε κυττάζει έξαφνα και σου λέει με διάκρισι:

— Μου επιτρέπεις να καθίσω μαζί σου δυο τρεις μέρες;

Τότε άρνει να δείξω ότι την πιστεύεις; ότι κάνεις πώς την πιστεύεις τουλάχιστον; να μη την αγριέψης, να μη ζητήσης πολλά, να μη φαντασθής ότι μπορεί να κονέψη μαζί σου πολύ; και προ πάντων μη την ζυγώσης, μη την εξετάσης, και μη ζητήσης να ξεδιαλύνης, να κοσκινίσης, και να διαλέξης από τα λιγοστά χαρίσματα που κρατεί.

Δεν είναι η πλούσια κυρά πουρχεται να σκορπίση τα δώρα της με το προσποιημένο χαμογέλιο της, με τα ψεύτικα σπλαχνικά της χαμόματα, με την χρυμμένη για μια στιγμή περηφάνεια της, και με την σκεπασμένη ματαιοδοξία της. Έδω είναι η χωριατοπούλα με την κεντητή ποδιά, γεμάτη από τα κανίσκια της, με τη ξεστή μπομπούτα σταφιδόζυμωμένη, με το πρόσχαρο πρόσωπό της, με τα τεντωτά και γυαλιστερά ήλιοψημένα ροδομάγουλά της.

Πάρε τα; δέξου τα όλα, και πές:

«Τούτο είναι που γυρεύουμε μάταια άλλοι».

Μήπως γελιέμαι; Δεν μπορεί να σφάλω, γιατί το λένε και το ψάλλουν και το σιγοτραγουδούν μύρια πράγματα ολόγουρα μου.

Αυτές οι βελόνες του πένκου έχουνε δικό τους τρόπο να λαλούν; κι όταν ολόκαιρο θέλεις να σάνη, λές κι' η χαρά κι' η ευτυχία κι' η παρηγοριά και του πόνου και του καημού ή απολήσμονια, έχουν τραφή με τις βαθειές ρίζες του, έχουν ξεχυθή στους χυμούς του, και βγαίνουν από τις άκρες κάθε βελόνης του για να μπουν μέσα σου και να σε περιχύσουν με βάλαμο.

Δεν έχει χαράξει καλά ακόμα. Ανάμεσα από τα κλαριά της καλύβας κάτι γαλαζώνει ελαφρά; κάτι ροδίζει άχνα, κάτι πρασινοβάφεται. Σκίζεται και κομματιάζεται ή νάζα; χρωματίζεται αγάλια; αγάλια το περιγιάλι κι' αγνοροδίζεται ως μέσα βαθειά ή θάλασσα, καθρέφτης ολόισος και κατάργυρος που ανατριχιάζει μεριές-μεριές!

— Έλα και πέσε στην άγκυλιά μου, σου κράζει, και πάρε το πρώτο δώρο.

Και πριν προφτάσης να τη συλλογισθής, άρχίζει από κάπου μακρινά κατεβαίνοντας να σουρχεται ο αντίλαλος. Κυπροκούδουνα, και χαλαροκούδουνα, και μπιρπίρες, και το βαθειό βέλασμα της μάνας, και το πεταχτό και παραπονιά-

ρικο των όψιμων. Είναι ή χαρά που κατεβαίνει, είναι ή άδολη και δίχως αίματα τροφή, είναι ο άφροδ και ή λευκότης και ή ευωδία, είναι ή άληθινή άμβροσία μέσα στο ξυλοκάνατο, που σου προσφέρεται για ν' αναγεννηθής, και ν' αναπολήσης άόριστα, χαμένα κι' απόμακρα τα πρώτα χρόνια μιας ευτυχίας ανθρώπινης που την άρνήθηκες και σ' άρνήθηκε κι' αυτή.

Όλα τα παλιά μύρα της Άραβίας και τα καινούρια της τέχνης, δεν μπορούν να μετρηθούν με το κυριοσδόξυλο που ευωδιάζει. Είναι σά δεύτερη μητέρα και τροφός το ξυλοάγχυνο; είναι μαστός που τον άρπάξεις με τα δύο σου χέρια και τον σφίγγεις για να σου ξαναδώσει τη ζωή; μια ζωή κατάλευκη, άσπιλη κι' άμόλυντη.

Ένα προβατάκι πηδηχτά, μπαίνει στη καλύβα; σταματά απότομα και με κυττάζει σά να θέλη να μού πη;

— Με ποιά δικαίωμα μου παίρνεις το δικό μου; Κ' έδω ακόμα το δικό μου και το δικό σου; Και παντού, κι' όπου να πής, κι' όπου να σταθής θα ξεπεταχτή κάποιος στη μέση να σου φωνάξη! «Το δικό μου!» Άν ήταν βολετό αυτές τις τρεις λέξεις να τις κατάνιναν οι άνθρωποι και να μη τις ξανάλεγαν πιά ποτέ.

Πόσο εύχαριστιέμαι να συλλογίζομαι, ότι τα πέντε κλαριά που σκεπάζουν το καλύβι, και τα τέσσερα χοντρά δεντροκλάδια που το άγκωνιάζουν δεν είναι δικά μου; μά ούτε κανενός είναι. Ο άνεμος θα τα διαλύση αύριο μεθαύριο; και κάποιος τσοπάνος θα πυρωθή. Στο στρωσίδι με το πουρνάρι, που με δέχτηκε τρεις βραδυές, κάποια άρνάδα θα γεννοβολήση. Τίποτα να μη μένη απ' τον άνθρωπο όπου κι' αν περνά. Ποτέ τη λαμπάδα άναμμένη να μη τη δίνη ο ένας στον άλλο,

άφου δεν πρόκειται να φωτίση τίποτε στο τέλος. Καθένας με το μικρό δαδί του θα φωτίζει λίγο, θα περπατούσε και θα διάβαινε σβύνοντας και πετώντας το καημένο δαυλί.

— Που πάτε; ρώτησα σήμερα βλέποντας τη μακριά συνοδεία στ' άπάνω μονοπάτι! Μαντρόσκυλοι, και δυο τρεις μουλκε φορτωμένες με κοκκινόμαλες φλοκάτες, και χράμια, και σκαφίδια και βεδούρες. Στα πλάγια έτριζε ή περπατησιά με τα τσαρούχια της βλαχούλας. Η πιο γερόντισσα περπατούσε γνέθοντας; ο άρχισόπανος κάπνιζε την τσιγάρα του, και πίσω-πίσω με την άγκλίτσα του σπασρωτό στον ώμο το σγουρόμαλλο ξανθό παιδόπουλο σούριζε και χούγριαζε.

— Που πάτε μωρέ ευτυχισμένοι άνθρωποι;

— Όπου θέλει ο Θεός... Στα ψλά!

Όπου θέλει ο Θεός; είπα μέσα μου. Να ή ευτυχία απόλυτη.

— Τίνος είναι το κοπάδι;

— Δικό μ'! έβροντοφώνησε ο άρχισόπανος.

— Δικό σου; Την είπες μωρέ τη μοιραία φράσι. Όχι κακομοίρη! Ούτε συ δεν μπορεί να είσαι ευτυχισμένος!

ΛΑΥΡΑΣ

ΑΠ' ΟΤΙ ΔΙΑΒΑΖΩ

Η φιλοσοφία στην ιστορία του πολιτισμού.

Όσο κι' αν είναι, όμως, φανερό ή επίδρασι του κοινωνικού περιβάλλοντος και του πολιτισμού σ' ένα φιλοσοφικό σύστημα, δεν άρκει να εξηγήση έντελώς τη γέννησή του. Μπορούμε να πούμε, ότι πηγάζει απ' εκεί, μα ότι δε σχηματίσθηκε απ' αυτά.

Ας παραδεχθούμε, πώς ο φιλόσοφος βρήκε όλα τα στοιχεία του συστήματός του έτοιμα. Τα ίδια στοιχεία ήταν πρόχειρα και στη διάθεσι και όλων των άλλων φιλοσόφων της ίδιας εποχής, που διατελούσαν υπό τις ίδιες κοινωνικές επιδράσεις. Γιατί καθένας τους εν τούτοις μάς παρουσιάζεται με μορφή μοναδική, και ή θεωρία του δεν μπορεί ν' αναλυθή και να ταυτισθή με μια από τις προηγούμενες; Ένθ μπορούμε να βρούμε, ότι το πάν σ' ένα φιλοσοφικό σύστημα είναι ξανασμένο, μολαταύτα και στην περίπτωση που ο φιλόσοφος επαναλαμβάνει τους κανόνες προηγούμενων, αν είναι άληθινός φιλόσοφος, τους δίνει ένα νόημα νέο, το όποιο ανήκει μόνο σ' αυτόν. Κι όταν ακόμα μεταχειρίζεται τις ίδιες λέξεις δεν τις μεταχειρίζεται για να σημαίνη τα ίδια πράγματα.

Έτσι εκείνος που θα παραδεχθώ ολοκληρωτικά τα δομένα του προβλήματος της φιλοσοφίας, όπως το θέτει ή ιστορία, θα βρεθή μπλεγμένος μέσα στα δύο άκρα της επόμενης αντινομίας. Κάθε φιλοσοφία είναι απ' ευθείας μια λειτουργία του πολιτισμού, που εκπροσωπεί κι' όμως υπάσχει μέσα της πάντοτε κάποιο άλλο πράγμα και κάτι περισσότερο από τα στοιχεία, τα όποια έχει δανείσθ από τον πολιτισμό. Άν εξητήσωμε το αίτιο αυτού του γεγονότος θα δούμε πρώτα πρώτα, ότι οι μεγάλοι φιλόσοφοι, που είναι και έξοχη αντιπροσωπευτικοί της εποχής

ΧΟΠΝΕΡ.—«Αί άδελφαί Φράνκλανδ».

[Εύρηται εις τας 'Ηνωμένας Πολιτείας].

τους δεν εινε μόνο γιατί περισυνέλεξαν τις ιδέες της εποχής, αλλά προ πάντων γιατί επιχείρησαν τη σύνθεσή τους. Τα διανοητικά ρεύματα μιὰς εποχής δεν συντίθενται στις συνειδήσεις των υποκειμένων μόνο τους, τούναντιον συγχροούνται. Το καθένα θέλει να επιβληθῇ και φαίνεται ἀνίκανο να εξελιχθῇ ἂν δὲν ἐξελεύνη τὰ λοιπὰ. Ἔτσι οὐκ ἑκάθε εποχή ὑπάρχει πλήθος συνειδητήσεων, οἱ ὁποῖες χρησιμοποιοῦν σὺν πεδία πάλης, καὶ οἱ ὁποῖες παθητικά ὑποφέρουν, γιατί δὲν μποροῦν νὰ κάνουν ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ παραδέχονται τις ιδεολογικὲς ἀξίες, πού εἰνε ἀναγκαῖες μὴ καὶ ἀντιφατικές.

Αὐτὴ τὴν ἐξοστειρικὴ ἀγωνία τὴ γνωρίζουμε ὅλοι, κ' εἴμαστε ἀνίκανοι νὰ τὴς δώσουμε ἕνα τέλος.

Παρουσιάζονται, ὅμως, δύο διέξοδοι. Ἡ μὴ ὀδηγίη στὸ λησιμόλημα, στὴν ἀρνησίη τῆς πάλης καὶ στὸ δειλμητικὸ πέσιμο σὲ σκεπτικισμό, πού ἰσοδυναμεῖ μὴ ἀνανόρη αὐτοκακία τῆς σκέψεως. Καὶ ἡ δεύτερη εἶνε ἡ ὑπομονετικὴ προσπάθεια νὰ συγκαταστήσουμε ὅλες τὶς πνευματικὲς ἀληθινὰς ἀξίες ὡς τὴν ἡμέρα, πού δὲ βροῦν, γιὰ κάμποσον καιρὸ, τὴν ἰσορροπία τους στὴ σκέψι ἐνὸς μεγάλου φιλοσόφου.

Στὸ 18ο αἰῶνα οἱ μισοὶ παραδέχονται τὴ Θεολογικὴ παράδοσι τοῦ Ἀγ. Αὐγουστίνου κ' οἱ λοιποὶ τὶς νέες δοξασίες τοῦ Ἀριστοτέλη. Τὸ μεγαλειό τοῦ Ἀγ. Θωμᾶ Ντακὲν συνίσταται στὸ δὲν ὑπερβίβει τὴν ἀντίθεσι, ἀποδείχνοντας πὼς οἱ δύο ἀλήθειες, στὸ φαινόμενο ἀνταγωνιστικὲς, πραγματικά ἀποτελοῦσαν μιὰ ἀλήθεια. Ὁ Καρτέσιος τὸν 17ο αἰῶνα σκέφθηκε γιὰ ὅλους ὅσους ἠθέλανε μιὰ μαθηματικὴ φυσικὴ σὺν τοῦ Γαλιλαίου, χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψουν τὶς μεγάλες ἀληθείες τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς. Ἀπόδειξε, ἰσχυρῶς, ὅτι τὰ μεταφυσικά αὐτὰ θέματα εἶνε τ' ἀναγκαῖα θεμέλια τῆς ἀληθινῆς φυσικῆς.

Ἐνὰς Θεοῦ ἀληθινὸς καὶ τέλειος, μιὰ ψυχὴ πραγματικά ἐξωριστὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀνοίγουν τὸ δρόμο στὴ φυσικὴ τῆς κινήσεως καὶ τοῦ διαστήματος. Πὼς νὰ συγκαταστήθουν, ὅμως, αὐτὲς οἱ ἀπάξεις τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς στὸν 18ο αἰῶνα μπροστὰ στὸ ἐπιστημονικὸ ἰδανικό, πού τὸ ἐπιβάλλει σὰ μυστὶ ἡ φυσικὴ τοῦ Νεύτωνος; Ὁ Κάντ λύνει τὸ πρόβλημα μὲ τὴ διπλὴ κριτικὴ τοῦ πνεύματος, πού δείχνει ταχέως ὅτι τὸν συνήθεσε ὑπὸ τις ὁποῖες μιὰ φυσικὴ καὶ μιὰ ἡθικὴ εἶνε δυνατές.

Ὅταν κοιτάμε ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀπομὴ τὴ φιλοσοφία, τότε διακρίνουμε, τὸ τί παίρνει ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον, τὸ τί δικό της φέρνει αὐτὴ καὶ πρὸ πάντων νοιάζοντο τὸ μεγαλεῖο τοῦ ὁλοῦ της στὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Δηλαδή ἡ φιλοσοφία δὲν ἀρκεῖται νὰ τὸν ἐκφράξῃ τὸν πολιτισμὸ καὶ νὰ τὸν ἀντιπροσωπεύῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν κάνει καὶ τὸν δημιουργεῖ. Κάθε μεγάλη φιλοσοφία μὲς παρουσιάζεται σὺν ἡ ἀτομικὴ λύσι μιὰς διαδωχῆς πνευματικῆς πάλης.

Χωρὶς τὸν πολιτισμὸ ἀπὸ τὸν ὁποῖον παίρνει τὰ ἀρχαῖα δεδομένα τοῦ προβλήματος ὁ φιλόσοφος δὲν ἔστιν μιὰ συνειδητὴ ἀδεῖα. Χωρὶς τὸ φιλόσοφο, πού σκεπάζεται γι' αὐτὴ, ἡ κοινωνία θὰ ἦταν ἕνα πλήθος ἀπὸ ἀντίθετες συνειδήσεις καὶ πού ἡ καθένα, χωριστά, θὰ ἦταν διακριμένη μέσα της σὲ μέρη ἀντίθετα.

Καὶ λοιπὸν ἡ σκέψις αὐτόματα τείνει νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐνότητά, πού χωρὶς αὐτὴ δὲν ὑπάρχει τάξι. Αὐτὴ ἡ ἐνότης προκύπτει σὺν συμφωνία τὸν ἰδεῶν καὶ τὸν συνασπισμὸν καὶ τούτων στὴ συμφωνία μὲ τις πράξεις καὶ μὲ τις ιδέες.

Ἀλλὰ ἡ συμφωνία τὸν ἰδεῶν ἀποτελεῖ τὴ βάσι καὶ προετοιμάζει τὸ πέρα ἀπὸ τὴν συμφωνία τὸν καθενὸς μὲ τὸν ἑαυτοῦ του καὶ τὴ συμφωνία τὸν ἀνθρώπων μεταξύ τους.

Σκεπτόμενος γιὰ τὸν ἑαυτοῦ του ὁ φιλόσοφος σκεπτεται γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὸς ἀποκαθιστᾷ τὴν ἰσορροπία τῆς διαταρασμένης τὸν πνευματικῶν ἀξιών καὶ ἐξασφαλίζοντας ἀναμεταξύ τους τὴν τάξι τοὺς ἐπιτρέπει νὰ προδεύσουν. (ἀκολουθεῖ)

PAMAS

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Ἐν σελ. 305 στίχ. Β, στίχ. 20 (ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω) ἀντὶ: ἐξελιγμένης ἀνάγκῃς: ἐξηλεγμένης.

Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι καὶ στίχ. 25 ἀντὶ: καθαρὰς ἀνάγκῃς: σταθεράς.

Ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι, στίχ. Γ, στίχ. 18 ἀντὶ: τὸ σημείον ἀνάγκῃς: τὸ σημείον α.

Πρὸς δὲ εἰς τὸ ἂν τῇ αὐτῇ στίχ. 18 παρὰ τὸν ὁρισμὸν αὐτὸν ἐκ δύο τῶν εὐθεϊῶν ἐκείνων, αἵτινες ἀρνοῦνται ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου τῆς τετμημένης τὸ σημείον α, β, καὶ α, β, τούτων τὸ α, δὲον νὰ τεθῇ εἰς τὴν πρώτῃ τῶν εὐθεϊῶν, ἥτις σχηματίζει τὴν μικροτέρα μετὰ τῆς τετμημένης γωνίαν καὶ δὲ εἰς τὸ σημείον εἰς ὃ διαταρραπύται αὕτη μετὰ τῆς τῆς κατακορύφου ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, τὸ β, εἰς τὸ πέρας ἀκριβὰς τῆς γραμμῆς ταύτης. Τὰ σημεία α, β, δὲον νὰ τεθῶσι εἰς ἀντίστοιχα τούτων σημεία ἐπὶ τῆς δευτέρας εὐθεΐας, ἥτις φέρει τὸν ἀριθμὸν 21 εἰς τὸ ἄκρον τῆς.

Η ΑΝΟΙΞΙ ΠΟΥ ΗΡΘΕ

Τὶ παράξενη ἀνοιξι! Πόσο διαφορετικὴ ἀπὸ τις ἄλλες πού ἦρθαν καὶ πέρασαν. Ὁ ἥλιος εἶνε σὺν παλαιῶν καὶ τὸ φεγγαρί σὺν ἑνα χιτωμασμένῳ βασιλοῦ πολὺ πρὸ ὅλο κλαίει. Καμιά φορὰ χοιμογελάς γιὰ νὰ πᾶρῃ ἑστὶ λίγη ἑσπέραια κ' ὅλο προσπαθεῖ νὰ κρύψῃ τὸ ἀγοῦρά σὺν μισοσβυσμένα καντηλιέρι. Τραγοῦδι δὲν ἀκούγεται πουνενά, Μήτε ὁ κορυδαλός, μήτε τ' ἀρδόνι, μήτε τίποτε, τίποτε... Τὸ δάσος κοιμάται γαλήνια κ' ὀνειρευεταὶ διαρκῶς λυπητέρα καὶ πένθιμα ὄνειρα καὶ τὰ λουλούδια γέρνουν σὺν ὑψιμασμένα ἀπὸ τὴ δόνησι τῆς ἰδίας εὐωδίας τὸν. Οἱ μὴλιες δὲν εἶνε καὶ ὅλοιοι τολισμένους ἐφέτος κ' οἱ καστανίες μέρες τώρα τίνασαν τὰ λουλούδια τὸν.

Κάπου διάβριζα πὼς ἡ ἐκφρασίη τῶν πραγμάτων εἶνε ἡ ἴδια μὲς διὰθεσι. Τώρα πού ἀπορῶ μὲ τὸν ἐρχομὸ μιὰς τέτοιας ἀνοιξῆς, πού φοβόμην πὼς τὰ μάτια μόνο τὰ δικὰ μου τὴν βλέπουν εἶνε — καὶ πόσο παράξενον — βρισκῶ πὼς δὲν μπορεῖ νὰ εἶνε ἄλλως. Ἄλλοτε στεκόμουν κ' ἐβριπα τὸν ἀσπένδιον δίκου τοῦ φεγγαρίου πού κυριαρχοῦσε. Πόσο ὥραϊα κυριαρχοῦσε. Καὶ ὅλα τὰ πράγματα ἐφύγαν καὶ γυάλιζαν καὶ δόριζαν τὴν δμορφίαν τὸν εὐτυχία μου. Ἡ εὐχὴν καὶ ἡ χαρὰ ἦταν σκορπισμένη γύρω. Τὸ κἀδὲ τι σὲ μιὰ μέθη, σὲ μιὰ ζάλη, σ' ἕνα ὄνειρο. Κ' εὐγνωμονοῦσα τὸ θεὸ πού τὸν ἐνίωθα μέσα σ' ἕνα καὶ κωνιά μου. Κ' ἦταν τόσο ὁμορφο πού γύριζε σὲ δάσος καὶ φιλοῦσα τὰ λουλούδια καὶ τὰ χόρτα καὶ τραγοῦδοῦσα ὅτι μοῦ ἐρχόνταν σὲ μυαλὸ κ' ἐφικιανὰ ἦμινος σὲν Καρμίνια καὶ ἑσέβια τριαντάφυλλα καὶ τὸ μουσικό, τ' ἀγαπητὸν. Κ' ἐξοβία τριαντάφυλλα καὶ τὸ τραγοῦμα μ' αὐτὰ σὲ χόρτα πᾶνοι. Κ' ὕστερα ἔτρεχα σὲ δάσος καὶ κοιτάγα τις ἀχνίνες τοῦ φεγγαρίου πού κεντοῦσαν σὲν πικρὴν τὴ φυλλωσίαν τ' ὄνομα τῆς ἀγαπημένης μου. Κ' ἔτρεχα κ' ἐξοκινάτα πᾶνοι σὰ δένδρα καὶ μουμουρίζα καὶ φώναζα — ὄχι προσευχόμενα. Καὶ ἐπαναλάβαινα τὴ φωνὴς πού μιλῶσαν μέσα μου βαθεῖα κ' ἦταν οἱ φωνὲς τῆς ἀνοιξῆς πού μιλῶσαν σὲν εὐτυχία μου...

Πόσο γλυκὸ καὶ ὄραϊο νὰ ξαναγυρίζω σὲ παλιὰς ἀγαπημένες μέρες. Νὰ ζῶ σὲν γλύκα τοῦ φεγγαρίου μὲς περσασμένης ἀνοιξῆς καὶ ν' ἀναπνέω τὸν δικό της ἀρωματισμένον ἀέρα. Νὰ δίνω σὲν καρδιά μου τὴν παλιὰ τῆς εὐχῆς καὶ χαρὰ. Καὶ νὰ τὴν ἀκούω νὰ χτυπᾷ ἀπὸ εὐτυχία...

Ἐπειτα χάρω καὶ ἐξαπλοῦμαι σὲν χορτάρι κ' ἦμιν εὐτυχισμένης. Να ἦμιν εὐτυχισμένης. Ἀνθρώποι, ἀνθρωπάκηδες σὲς, πὼς ἐζήτητε τὴ πᾶ νὰ πῇ εὐτυχία! Ἐπτάσσετε ποτὲ νὰ πονάτε ἀπὸ χαρὰ καὶ νὰ κλαίτε ἀπὸ εὐχῆς; Ζούσα μέσα σὲν ἡσυχία καὶ τὴν γαλήνη. Ἡ ψυχὴ μου ἦταν ἡρεμὴ σὺν βραδινόμην χωρὶ. Μεθοῦσα σὲν μακρινόμην ἄρομα τοῦ θυμιατοῦ καὶ τῆς ρετινῆς πού ἀπόπνευαν τὰ δένδρα. Ἀκούγα τὸ φλάουτο τὸν τουτουινὸν πού μὲ περιπετοῦσαν. Τὰ μάτια μου τ' ἄφικα κορφομένη σ' ἕνα κορματάκι οὐρανοῦ πού κρατοῦσε μὲ ὄγκοι τῆς ἀγνῆτης φεγγαρίου. Σ' ἕνα κορματάκι οὐρανοῦ πού ἀστράφει κ' ἐλαμπε σὺν γεμάτῳ ἀπὸ σκόνην κεχρυσωμένῳ.

Πόσο μεγάλη ἐνιῶθα τὴν καρδιά μου, πόσο πλατεῖα. Ἐνὰς κόμος ὀλάκαιρος μέσα μου, γεμάτος ἀπὸ φῶς καὶ ζωῇ. Ἐνὰς κόμος πού ἀπλώνονταν σὺν ἕνα μπουμποῦκα πού ἀνοίγει σὲν ἥλιο. Ἀνθ' ἡ, χαρὰ, φῶς, μουσικὴ, τραγοῦδι μέσα μου. Κάτι θαυμαστό καὶ μαγεμένο. Κ' ὅλα — τόσο εὐγενικά — μὲ ζάλιζαν καὶ μὲ μεθοῦσαν. Τὰ δάκρυα μοῦ ἐρχόντουσαν σὲ μάτια. Ἐπειτα χάρω κ' ἐκλαυγα κ' ἔβρεχα μὲ τὰ δάκρυα μου τ' ὄνομα τῆς ποῦχα γραμμένο στὴ γῆ. Ἀνθρωπάκηδες ἐπτάσσετε ποτὲ νὰ πονάτε ἀπὸ χαρὰ καὶ νὰ κλαίτε ἀπὸ εὐτυχία!

Τὴν ἐνιῶθα, τὴν διασπᾶνόμενον, σὺν ἐρχόνταν κοντά μου. Ἰσως καὶ ν' ἀκούγα τὸ σιγανὸ θάνατο πού σκορποῦσε τὸ περσινὸν τῆς στὰ λουλούδια. Ἰσως νὰ δορυβόσσε ὁ ἀδινάτωνος ἰσκιὸς τῆς πού σερφόνταν σὲν πρᾶσινα, σὲν χαμῶκαθα, σὲν δέντρο, σ' ὅλα. Χαιρομολοῦσα εὐχαριστήμενος. Τὸ αἷμα μου ἔβραζε σὲ φλέβες μου καὶ ὁμος ἡ καρδιά μου σταματοῦσε. Ἐτρεμα κ' ἀκούγα ἡδονικά τραγοῦδια μέσα μου... Λογάριαζα: τώρα βρισκεται σὲν Γερμένῳ Δέντρο... τώρα σὸν ὀνακὶ πόχει στερεῖται... τώρα σὸν μεγάλῳ κρινῳ... Εἰμαι συγκινημένη. Τὰ στήθεά μου κουντοῦνε σὲ σφύριζα. Ἀπλῶνα τὰ χέρια... Κάτι λευκὸ, ἀέρινο, γλυκὸ, μουσικό... KAPMINA.

Ἐυλογημένη νὰ εἶσαι Καρμίνια

Καὶ

Χαιρομολῶ. Σηκώνομαι, κολλῶ τὰ μάγουλά μου σὲ δικὰ τῆς καὶ κοιτῶ τὸν οὐρανόν. Ἐνα σύννεφο μπαμπακεῖνόν βλέπω νὰ προχωρεῖ σιγά. Τὸ τραβᾷ τὸ φεγγαρί. Κ' ἐγὼ τὸ νιώθω νὰ μοῦ χαϊδεύῃ τὴν ψυχὴ.

Καρμίνια μου ἀγαπημένη, πόσο σ' ἀγαπῶ, πόσο... τὸ ξέρεις Καρμίνια... δὲν εἶνε ἐστὶ; >

«Ναὶ τὸ ξέρω» κ' ὅλο μοῦ χαϊδεύει τὰ μαλλιά καὶ μοῦ ὀχίνει σὲ πρόσωπο τὴν μυρωμένη τῆς ἀναπνοῇ

«Γιατὶ νᾶσαι τόσο καλὴ Καρμίνια;

Οἱ εὐωδίες τῶν λουλουδιῶν μὲς λούζουν. Ἡ μυρωδιά τοῦ πεύκου πῶρρεται ἀπὸ μακριὰ ἐφύγεται. Γαλήνιος πού καὶ πού κάποιος θορύβος λεπτός, μουσικός, θορύβος μουσικός.

«Νιώθω πὼς βρισκόμαστε μέσα σ' ἐκκλησίαν Καρμίνια. Μιὰ μεγάλη ἀπέραντη ἐκκλησία»

«Ναὶ ἀκούω τὴν βαθεῖα φωνὴ τοῦ ψαλμοῦ

«Ἀκούω τὴν χαρμόσυνην Καρμίνια» καὶ κοιτοῦσα τ' ἀστέριον πούσαν κερά τρελοῦμενα σὲν νυχτερινὴν θάλασσαν τοῦ οὐρανοῦ.

«Ἀνθρωπάκηδες ἐπτάσσετε ποτὲ νὰ πονάτε ἀπὸ χαρὰ καὶ νὰ κλαίτε ἀπὸ εὐτυχία;

«Εὐλογημένη νὰ εἶσαι Καρμίνια»

Στέκο πάλι κ' ἀκούω τὴν καρδιά μου. Μοῖ μιλᾷ μὲ τὴν ἀρχὴ καὶ θλιβερὴ φωνὴ τῆς. Μοῖ λέει γιὰ τὴν συνοδείαν τῶν ἡμερῶν πού ἀκολουθῶν. Γιὰ τὴν συνοδείαν τῶν κρινῶν ἡμερῶν. Πόσο πονῶ ὅταν μοῖ μιλᾷ ἐστὶ ἡ καρδιά μου. Ἀδύτη, ἀρρώστια, πόνος, θάνατος. Κ' ὅλα αὐτὰ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἀνοιξι π' ἀνάδινε εὐτυχία. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ὁδοκακίαν χαρὰ, κρινάδα καὶ θάνατος. Καλλίτερα, ὁ κίτρινος θάνατος. Ἦρθε καὶ μὲς βρήκε ἐνομιμένη πρὸς σὺν πλεγμα πού λέγεται ἀγάπη. Ἦρθε καὶ μὲς χωρίσε. Μὰς χωρίσε ὅταν τὸ ἡμῖνος τοῦ φθινοπορίου σκορποῦσε τὰ τελευταῖα μῦθα. Ἀνάμεισά τους, μῦθο ἀσπύχρητο, πέταξε ἡ Καρμίνια.

Ἐυλογημένη ἄς εἶσαι Καρμίνια

Τώρα κάθομαι μονάχος καὶ κλαίω. Μονάχος, κάτω ἀπὸ τὸν παγωμένο ἥλιο ἡ κάτω ἀπὸ τὸ φεγγαρί πού εἶνε σὰ χιτωμασμένον βασιλοῦ πολὺ. Κλαίω καὶ καρτερῶ τὸν κίτρινο θάνατο. Καρτερῶ τὸ φθινοπορίου πού θάρρη καὶ δὲ τὸν φέρῃ. Πόσο εἶνε τραγικὴ ἡ ἀναμνή. Ἀναμνή μὲ ὅλο σκοπτομα ἐκείνη πού μὲ προσμένει. Δὲν δὲ ἀρνήσω... ἄ

Ἐυλογημένη ἄς εἶσαι Καρμίνια

ΜΕΣ' ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΧΑΡΑΧΤΗ ΓΡΑΜΜΗ...

Μέσ' στήν πρωτοχάραχτη γραμμὴ μου βλαία μὲ τραβοῦν ὄντοισι νόμοι, κ' ἂν πεποῦν ῥηλαθὸ οἱ στοχασμοὶ μου πλάνη κάποιον ἐλατὶδα τοὺς πληγόντες.

Καὶ γυροῦν τὸ γνέμα τῆς ζωῆς μου πόθοι καὶ χαρὲς, καίμοι καὶ πόνοι! μὰ ὅλα τὰ λουλούδια τῆς ψυχῆς μου ἀπὸν μιὰ μοῖρα τὰ σκαλῶντες.

Μαγικὲς λαχάρεις πλημμυρίζουν καὶ γυλῶν τὴν ἀνοιχρὴν ψυχὴ μου, μὰ γυνοῦνται, σβήνουν καὶ γυροῦν μὲσ' στήν πρωτοχάραχτη γραμμὴ μου!

Στὴν ὁρμὴν ἡ νύκτις μου μαρμαίρει κ' ἂν κ' ὅλο γυροῖ ἡ χαρὰ κοντὰ τῆς ἀπ' τὰ οὐράνια πάντα τὴν προσμένει νὰ ὑψωθῇ σὲ ὀρειόφροντα πτερόν τῆς.

Τὶ κ' ἂν μ' ἀνεβῶνται τὰ ὄνειρά μου, τὶ κ' ἂν μὲ μεθοῦν τρελλοὶ καίμοι; Ὅλα ὀρίων σκληρὰ στὴν ἀγκαλιά μου μὲσ' στὴν πρωτοχάραχτη γραμμὴ μου!

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΚΡΙΔΗΣ

ΜΕΣ' ΣΤΑ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ

Μονάχα σὲς ὀλάαντες μυγαλίες!... Στὸ πτόγγος τῶν ὀλοῶντων μαλλιών σου, τῶν ἀσπρῶν λουλουδιῶν αἱ σκίες παγνίζονται. Τὸ γέλαστο χαϊδεῖσαν πρόσωπό σου.

Ὡ τί γὰρ!... ὅλα δροσερά, κ' ὅλα ἀπαλά, στὴν αἰνιγὴ ἡσυχία, κ' ὅλα χαρὰ μας, κ' ὅλα θαρρετὶς τὸ γέλιο σου καθρέφτιζον ὀλόγυνά μας!...

... Φῶς, ἄνθρα, κλώνια, σκίες, κελαιδιόμοι... κ' ὅλα τὰ πουλάκια μεθυσμένα, τρελαμένα, σὲ φῶς μακραίναν, γύριζαν, φτεροβόλιναν μέσα στὰ κλώνια τ' ἀνιῶμενα...

... Καὶ μὲς πουλιά!... — τί κ' ἂν δὲν εἶχαμε φτερά... κελαιδιόμοι! τὰ γέλια σου: τραγοῦδι κ' ἔτσι τρελλὰ ὡς ἐκείνη τὴν ἀγάπην μας χαρῆκα μὲσ' στὰ λουλούδια.

ΡΗΤ...ΣΩ

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΠΡΟΣΚΑΙΡΟΙ ΚΑ'Υ'ΜΟΙ

Ὅταν πῆραμε τὸ δρόμο γιὰ νὰ γυρίσωμε στὰ σπιτά μας, ὁ Μπραχάμης, ὁ γραμματέας τοῦ ταμείου, μὲς ἀκολουθῆσε σιωπηλός. Τὸ βράδυ ἐκεῖνον εἶχε μᾶς, πὼς δόθηκε ἐπίσημα ὁ λόγος καὶ τ' ὄνειρο τοῦ γάμου τὸν ἔσβυνε, μαζὺ μὲ τ' ἄλλα ὄνειρα τῆς ζωῆς του — ὅσα μὲς διηγόταν κάθε βράδι, καθισμένος κοντὰ μὲς, στὴ μικρὰ πλατεῖα τοῦ τόπου, μὲ τὴν βαθεῖα, ἀχρωματιστὴ φωνὴν του. Ἀμῆτος ἐρχόταν κοντὰ μὲς καὶ ὀλοῦνα γύριζε ἀνάσχα τὸ κεφάλι του τριγύρω. Δυὸ-τρεις φορὲς διαμαρτυροῦντο γιὰ τὸν ἀνθυπομνησάραχο, πού ἐκείνη νύκτι τὸν καπενεῖτο. Σὺν φῦγαν οἱ ἄλλοι καὶ μέγαμε οἱ δύο μὲς μὲς εἶπε:

— Συλλογίζομαι πὼς θὰ περᾶσατε τὴν νύκτα ἀπῶς. Ἐν ἔδωκε τὸ λόγο τῆς σ' αὐτὸν εἶμαι γὰρ μένος ἀνθρωπος. Τὴν ἀγάπᾶν τόσο, πού νομίζω ὅτι εἶναι ἡ μόνη γυναῖκα, πού μπορεῖ νὰ ζήσῃ κοντὰ μου. Ἐπειτα νὰ σοῦ πῶ καὶ κατὰ ἄλλο: τὴν ἐξωρισμένη μέσα σ' ὅλες! Ἐφύγα ἀπὸ τὴν προετοιμασίαν μὲ τὸν διορισμὸ καὶ τὴν ἐλπίδα νὰ πάω γυναῖκα ἀπὸ δὲ. Τὰ μικροχτήματα πού ἔχει μὲς φτάνουν νὰ ζήσωμε. Σιγὰ σιγὰ ἄλλαστε ὅ' αἰσθητὴ κ' ὁ μισθὸς μου. Ἄν μὲ μεταθέσουν στὰ τέλεια ἀρήγῳ τὸ ὑπαλληλικὴ καὶ μένω ἐδῶ πὺν πάντα, ἐκτός ἂν θέλῃ νὰ μ' ἀκολουθήσῃ στὴν ἐστειλῇ!

— Δὲν χάθηκε ἡ εὐκαιρία, τοῦ εἶπα!

Ἐλάσε πικρά.

— Μὴ... ἔξερεις πόσες φορὲς τῶχα πῇ στὸν ἑαυτοῦ μου, αὐτό!

Τὸν κοιτάξα. Ἐβῆξε, ζήτηντας νὰ δώσῃ καὶ πὸ βῆμα τοῦ ἀκόμην κάποιον ἀπλησιζόμενον τόνο.

Ἐσκυψε τὸ κεφάλι καὶ προχώρησε.

— Ἐγὼ σ' ἀφήνω, μοῦ εἶπε ἄσφαινα.

— Ποῦ πάς; τὸν ρώτησα, ὅταν εἶδα πὼς δὲν ἔπαυε τὴν διεύθυνσιν τοῦ δρόμου πού ἦταν τὸ δρομὸν τοῦ ἀλλὰ τὸ δρόμο τῶν ἀμπελιῶν.

— Ὅλα κᾶνὸ εἶσαι μὲς βόλτα καὶ μὰ γυρίσω.

— Ὅς νὰ σὲ συντροφεύω;

Διαμαρτυροῦντο γιὰ τὸν κόπο πού θὰ ἔκανα. Ἡ ἀλήθεια ἦταν πὼς δὲν εἶχα ὄρεσι. Τὸν ἄφησα.

Ὅταν ἐστρεψε στὴ γωνία, ἐξαγνικὴ ἀνεμοστῆ σφαιροῦσε τὰ χάρτια τοῦ δρόμου, σηκώνοντας ἀπῶντο τὴ σκόνην.

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ παπᾶς — πού εἶχε νοικιάσει ἕνα δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ του, στὸν Μπραχάμη — μοῖ εἶπε, ὅτι τὸν ἄκουσε, πού γύρισε σὲν δωμάτιον τοῦ περσινῶν μεσάνυχτα.

— Ἄλλες βραδεῖες, πρόσθεσε, πᾶταξε διακριτικά, μὰ χθὲς ἦρθε σὺν νὰ τὸν κινηροῦσαν.

Ἀνοιξε τις πόρτες μὲ θορύβον μουμουρίζοντα. Ἄναψε τὸ φῶς, τρε-γύρισε κᾶμψιτος ὥρα σὲν κᾶσρη, ἔπειτα κατέβηκε ἀπὸ τὴ σκάλα τοῦ γαριτοῦ, στὸν κῆπο. Εἶχε τὸ φῶς μαζὺ του, γι' αὐτὸν παρῆενεῦθηκα καὶ πῆγα σὲν παράθυρο.

Τὸν εἶδα πού πῆγε κοντὰ τὸν πηγάδι ἀφῶρα τὸ φῶς, κοιτάζε γιὰ λίγη ὥρα μέσα κ' ἔπειτα γύρισε τὸ μαγγάνι. Ἄνοιξε, χωρὶς ν' ἀκούσῃ, τὸ παράθυρο. Καθὼς τοῦφινε τὸ μαγγάνι ἀπὸ τὰ χέρια καὶ στρωγοῦσε ἀπότομα, τοῦ πῆρα τὸ φῶς μέσα. Ἐβῆλε ὡς τόσο νερό καὶ βούτηξε τὸ κεφάλι του. Ὑστερα γύρισε σὲν δωμάτιον.

Συλλογίζομουν μῆπως εἶχε θέμην κ' εἶχα σκοπὸ νὰ βρῶ, νὰ τὸν ἡσυχάσω, ὅταν ἄκουσα νὰ μοῦ χτυπᾷ τὴν πόρτα.

— Τὶ εἶναι; ρώτησα. Τὶ τρέχει;

— Παπᾶ μου, θάκαινες καλύτερα νὰ κοιμόσουν παρὰ νὰ μὲ παραφύλαξ, μοῖ εἶπε καὶ ἡ φωνὴ τοῦ ἔτρεπε. Δὲν βῆκα

ΔΙΑΤΙ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΠΛΕΟΝ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΙΧΜΑΛΟΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΑΣΙΑΝ

市
市

Τὰς αἰτίσεις παραλαβάνεν ὁ Δεσμὸς μῆτις καὶ ἀφῆνεν εἰς ἓνα ἕκαστον ὀλίγα γράμματα, ὥς ἐλάττωστον δείγμα τῆς μελλούσης εὐδαιμονίας του ἀνεγχοῦ εὐχαριστοῦμένου εἰς Λαμαζὸν, ὅπου ἐ συνεννοήσῃ μετὰ τὰς ἐκεῖ ἄρχας ἐξεδίει ἀνάλογο ἀοιδιὸν πιστοποιητικὸν ταυτότητος καὶ μετὰ τὴν

Ο πύλο σκληρός, ο πύλο κρίσιμος ρόλος είν' εκείνος που ανατίθεται στους εκλεκτούς της πένης σε μία περίοδο εθνικής αναδημιουργίας, σε μία στιγμή που η οποιαδήποτε εθνική λογοτεχνία αναγκάζεται, στρίβοντας προς μία καινούργια καμπή του δρόμου της, να συμβιβαστεί, να συμφιλιωθεί μ' ένα νέο περιεχόμενο, με τις καινούργιες κοινωνικές και καλλιτεχνικές συνθήκες που το άκρατο όραμα της εθνικής βιώσεως έχει δημιουργήσει. Οι εκλεκτοί αυτοί της πένης, έχοντας ν' αντιμετωπίσουν τη νέα κατάσταση, αναμετρούν για μία στιγμή τις διανοητικές και ψυχικές δυνάμεις των, και μόλις νιώσουν στον εαυτό τους άρκετο ήθικο σφρίγος για το ηράκλειο έργο τους, ρίχνονται σε λοντάκια στον καινούργιο αγώνα.

Μία τέτοια κατάσταση αναδημιουργίας είχε ν' αντιμετωπίσει κι ο Δαυίδ Φρίσμαν με την πρώτη ωριμή για εμφάνισή του στα εβραϊκά γράμματα. Καινούργιοι όριζοντες, καινούργιες απόψεις αναγόγγυαν από της εβραϊκής διανοήσεως. Η άξια της σχολαστικής προσολήσεως προς την παλιάν εθνοκοινωνική παράδοσι οά να είχε ξεπέσει στη συνείδησι της εβραϊκής Νεολαίας. Χρειάζονταν μία άπέντι προς το παρελθόν με μάτι που έρευνιτικόν, πύλο δημιουργικό. Οτι ζωντανό, δτι άθάνατο κλειόσε στα σπλάγχνα της ή παράδοσι, έπρεπε ν' άρθή στο φώς, ξεσκορπισμένο, άπ' τη δογματική στενοκεφαλία, λαμπυρισμένο, άφαντισμένο, περασμένο άπ' τη χούνη μίας συγχρονισμένης κριτικής και μίας αναδημιουργικής προσπαθείας.

Μαζί μ' αυτά, ή νέα εβραϊκή διάνοισι αισθανότανε την ανάγκη να νωοιστή με τις μεγάλες φιλολογικές άξίες των άλλων έθνών, να βουτήξει μέσ' στα καθάρια νερά της ξένης εμπνεύσεως, να έρωκεωθή με τις χάρες και τα προτερήματά της για να μπορέσει κι αυτή ή ίδια να βγάλει στο φώς και στον άέρα άλλους τούς δικούς της θυσανούς που ίσως τώρα μένανε καταχωνιασμένοι κάτω από την ταφόπετρα ενός στείου θρησκευτικού δογματισμού.

Ο Δαυίδ Φρίσμαν μύηκε με γρηή θέλησι και συνείδησι στο λεβέντικο αυτόν αγώνα και δέν παρέδωσε τα όπλα παρά μόνο στο θάνατο που τονέ πήρε δώ και πέντε χρόνια.

Γεννημένος σε μία μικρή πόλιν της σιμά στη

ήμερας επανήρχετο εις την Λάρραν, τα παρτίδιε δι' ονομαστικής κλήσεως εις τους ενδιαφερομένους και έλάμβανε τας έτοιμους ατήσεις των νέων ύποψηφίων. Οι παραλαμβάνοντες τα μυσούλμινά... βαπτιστικά των ειλον πλέον το δικαίωμα ως υιοθετηθέντα τέχνα του Προφήτη, να έπιστρέψουν έλευθέρως εις Δαμασκόν με έξοδα της κυβέρνησεως, σιδηροδρομικός, έστω και αν δέν ειχον άποστηθισή άκόμη το σύμβολον της νέας των πίστεως. Ο Δεσμάλ μύης δηλαδή ώμοιάς με τον Άγγελον εκείνον που ήρχετο περιδικώς και έτάραξε τα ύδατα του Σιλόα, διότι εις κάθε του άρτιν εις Λάρραν έκόμιζε την σωτηρίαν των ψυχών και των σωμάτων ώριμένου άριθμού λιμοκονώντων Άρμενίων.

Με την μέθοδον αυτήν έθεωρήθη λελυμένος το ήληρον πρόβλημα των Άρμενίων του Χασράν, δηλαδή των ύπολειπθέντων άνδρών ναγαγίων. Εις την έπιστολήν του διά της οποίας ο πολυτάλαγος Άρτιν μού έδιδε λεπτομερώς τας ρηθείσεις ειχαριστούς ειδήσεις, μού προσέθετε, διά να λάβω σημείωσιν, ότι το νέον βαπτιστικόν του όνομα θά ήτο μετά 15 ήμερας. Άμνούλ κερίμ (άγνωστον διατι έπρωτμήσεν αυτός) και ότι μόλις θά έφθανε εις Δαμασκόν θά μωι έγραφε την νέαν του ύπογραφήν *ινσουλά* !!

Έκτοτε δέν γνωρίζω τι άπέγινεν ο Άρτιν, διότι δέν έλαβον άλλην έπιστολήν του, ούτε εκ Δαμασκού ούτε εκ Λάρας μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου του 1918 που έλευθερώθη ή Συρία από τα Άγγλοαυβικά στρατεύματα. Ίσως ο δυστυχής Άρτιν τέλειος έξηγλημένος ως ήτο, να μνή ήδυνήθη εν συνεχεία επί 15 ήμερας άκόμη (λόκληρος αιών δι' ένα βασανισμόμενον εις την μάχην εκείνην κόλασι) την δεινήν πάλην του προς τον θάνατον και να ύπέκυνε ως Άρτιν πρην τον προφάσος ο Άβδούλ Κερίμ. Ίσως όμως και να μετεμελήθη την τελευταίαν στιγμήν και να έπρωτίμισε ν' άποθάνη άβελήλως Χριστιανός.

Άρτα ήμπος ή Τουρκία του Κεμάλ προέβη εις παρόμοιον ενεργητικόν μέτρον και διά τούς ύπολοίπους Έλληνες αιχμαλώτους μας της Μικράς Άσίας πύθανάσασα αυτούς να όνομάζονται Χασάνηδες, Μουσταφάδες, ή Μεμέτηδες και διά τούτο πολύ ήρόως διατίθενται σήμεραν δι δέν ύπάρχουν πλέον Έλληνες αιχμάλωτοι εις την Ανατολήν;

Λώτζ της Πολωνίας τή 1862 ίσως και τή 1863 (άνεξακριβωτή μένει ή χρονιά που γεννήθηκε) όπου πέραςσε τα παιδικά του χρόνια και σχεδόν όλη την εφηβικήν του ήλικία. Οι γονείς του ήσαν άνθρωποι άπλοι κ' έξυπνοι. Ο πατέρας Σαούλ, έμπορος φημισμένος, άνοιχτομής στη δουλεία του, ειχεν ώστόσο μία εύρηστική διανοητική μόρφωσι και ύποστήριζε με ήλιο τα εβραϊκά γράμματα. Το ίδιο κ' ή μητέρα του, Φρέιντα Μπαλά ειχε μία γρηή κατάρτισι, πράγμα όχι και τόσο συνηθισμένο για την εβραϊσσα γυναίκα των Βορειοανατολικών χωρών της Εσθρίας.

Κ' οι δύο τους ώστόσο ήσαν άρκετά προσκολλημένοι στις θρησκευτικές παραδόσεις αν και τούτο δέν τους εμπόδιζε στο να άκολουθούν πάντοτε το πνεύμα της εποχής και να δώσουνε στο γυίο τους μίαν εγκυκλοπαιδική κ' επιμελημένη μόρφωσι. Έτσι ο νεαρός Δαυίδ εκτός από τα Άμιουντέ Κόδες (εβραϊκή γενική παιδεία) έξεμάθε, με τη βοήθεια διαφόρων παιδαγωγών, διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες κ' απέκτησε ένα πολύτιμο εφόδιο γενικών γνώσεων. Ο νεαρός Δαυίδ πύλο διακρινότανε για την ιδιοφυία την ήν επεμεία του, την ήμερα μελετούσε Ταλμυδ και τα συνακόλουθα στο Χέντερ (προκαταρ. έβρ. σχολείο) και το βράδυ ειπαίρει ιδιαίτερα μαθήματα.

Ο Έβραϊός συγγραφέυς ΔΑΥΪΔ ΦΡΙΣΜΑΝ.

εβραϊκής, γερμανικής, γαλλικής κ.λ. Ήταν άκόμα νέος όταν οι γονείς του άποφάσισαν να μετακινησούν στη Λώτζ. Ή πόλις αυτή δέν ειτανε βέρβαιο κána σπουδαίο διανοητικό κέντρο, άλλ' ή έμπορικότης της κίνησι της προσέδινε μίαν όρη ζωής κ' ενεργητικότητος. Οι άνθρωποι του έμπορίου και της *θετικής δράσεως* δέν ειχαν εύτυχώς φθοροποιά επίδρασι πάνω στ' όνειροπόλο Δαυίδ κι' ούτε δέν έβραϊσαν στην πνευματική του εκκόλαψι.

Άκριβώς, μέσ' το έμπορικόν αυτό κέντρο απέκτησεν άρκετή πείρα για την αντιμετώπισι των βωτικών δυσχερειών. Καμιά κλάσι δέν αισθάνετανε βέρβαιο πύλο το εμπόριόν κ' από μικρός άρχισε ν' άσχολήται με τη φιλολογία. Ώστόσο βοηθούσε και το Σαούλ στη δουλεία του κ' ειχεν άποκτήσει κάποια σχετική πείρα.

Οι καθηγηται πύλο ανάλαβαν τη μόρφωσι του νεαρού Φρίσμαν δέν ήσαν και μεγάλης άξίας κ' ούτε κατούθωναν να δείξουν κάτι σπουδαίο άπ' τη καταπληκτικήν ιδιοφυία του μαθητού δέν. Ένας άπ' αυτούς, που άκολουθούσε κάπως τη νεοτεραιτική μέθοδο της Άκαλά έπεξεύρισε να του διδάξη την εβραϊκή γραμματική. Ή μεθοδική διδασκαλία της εθνικής γλώσσας που άντικαταστούσε την παλιά μηχανική άποστήθισι των κειμένων, έθεωρείτο μία γρηή ανακάλυψι για την ήπειρόν εκείνη. Ο ίδιος καθηγητής του διδάσε τη Βίβλο στη γερμανοεβραϊκή διάλεχτο (Φίντις). Ένας νέος όρίζοντας άνοίξε έτσι μπρος στη φωτεινή διάνοια του Φρίσμαν. Στόν καινούργιον αυτόν κόσμο ο Δαυίδ δέ χροιάστηκε πύλο ξένη καθοδήγησι. Άρχισε να μελετά με πάθος τη Βίβλο, μέρα-νύχτα. Άποκοιμώτανε και ύπνοσος με το βιβλίο της εβραϊκής διανοήσεως. Ή μελέτη *άπό τ' άπόκρυφα της φιλολογίας μας* κ' ο λιβέλλος *Έσρημος* και *Άβρσος* που ειδανε το φώς της δημοσιότητος τή 1880 κοποβέτησανε το Δαυίδ Φρίσμαν στην πώτη γραμμή της εβραϊκής διανοήσεως. Ή μελέτη *άπό τ' άπόκρυφα της φιλολογίας μας* δέ φαίνεται να έκαμε από μίαν άρχή μεγάλην αίσθησι για το λόγο δι ειχε γραφή με σκοπό να διέξη μίαν άναγνωσμένη τότε άξια για τα εβραϊκά γράμματα, τον *Περέτ Σωλένοκι*. Ο τολμηρός άνακαστής αυτός έβραϊός που πύλως άπ' όλους τούς συ-

της διεθνούς φιλολογίας που στόλιζαν την πύλοσι βιβλιοθήκη του πατέρα του. Ήξευρε να διαλέγη τα βιβλία του γούστου «ρουφόντας» μανωδώς το περιεχόμενό τους. Έτσι άρχισε, σην τήν χρόν, «να δοκιμάζει και το δικό του πτερό-΄ άπ' τα μικράτα του (ήλικίας δεκαπέντε χρόν)» του ειχε παρουσιασθή αυτή ή κλάσι. Πρώτα δοκίμασε την πένα του στο διήγημα και στο τραγούδι. Μετάφρασε συγχρόνως στα γερμανικά την *Έν-Τσαβόνα* (Χρωματισμένη πένα) κ' άπ' τα γαλλικά στα εβραϊκά τον *Μόντε Χόστο* του Δουα. Στην διανοητική εξέλιξη του Φρίσμαν δέν συνελέσανε λίγο κ' οι εκλεκτοί θαυμάτες του πατρίκι σπατιού.

Ο Σαούλ ειτανε, καθώς άναφέραμε πύλο πάνω, ένθερμος φίλος κ' ύποστηρικτής των νεοεβραϊκών γραμμάτων. Το στίτι του ειτανε διάπλατα άνοιγμένο στους διαφόρους Ιουδαίους λογίους και συγγραφείς. Όποιος άπ' αυτούς τυγανε να περάση άπ' τη Λώτζ θάβρισκε στο στίτι αυτό άουλο και περιποίησι. Τόνα Σάββατο παρακάθονταν στο τραπέζι του ο Άβρ. Γκόλντμπερ κ' ο Σβήρερ και τ' άλλο Σάββατο κανέναν δημοσιογράφος, ή κανέναν δαρβίνος, ή κανέναν λαϊκό ιεροκήρυκα (*Μαγκνί-Μεσιαριμ*), περαστικούς από την πόλι. Κι' όλοι βόριζανε στο νεαρό Δαυίδ ψυχικήν άναίλκισιν.

Ο Σβήρερ κ' ο Γκόλντμπερ συναγωνίζονταν πύλως να έπωφεληθή περισσότερο της κάθε εύκαιρίας για να προκαλέση την πνευματική εξέτασιν του νεανία. Λένε πώς ο πρώτος έδάκρυσε από χαρά όταν πρωτογνώρισεν άπ' την καλή του το Δαυίδ, και φερότανε πάντοτε μαζί του οά να επρόκειτο όχι για παιδί άλλα όρμιο συνομήλικό του.

Άπ' τη Λώτζ, ή οικογένεια του Φρίσμαν μετόκησε στη Βαρσοβία, κέντρο διανοητικό μεγάλης σπουδαιότητος για τούς έβραίους των Σλαβικών Χωρών. Έκεί ειτανε συγκεντρωμένοι, διάφοροι έβραίοι συγγραφείς και λογίοι (*Μαγκνίμ*) της συγχρονιστικής σχολής γύρω από τούς εκδότες των επιθεωρήσεων *Ασάχαρ* και *Άμύονερ*. Ήσαν ο Άβραάμ Γζούκερμαν κ' ο Ελιέζερ Σαπρώ οι όποιοι ειχαν πληροφορηθή για το ταλέντο του νεαρού Δαυίδ κ' οι όποιοι δέν έπασσαν να τον φωτίζουν και να τον ένθαρρύνουν στη φιλολογική του εκδήλωσι ώσπου ειδαν τέλος το νεαρό λυγογράφο να ένσαρκώνη τις εμπνεύσεις του σε ώραια πεζογραφήματα. Ο Φρίσμαν παρέδωκε στο διεθνική του *Ασάχαρ* το διήγημά του *Αμωρέ-Τσίδεκ*, όπου και δημοσιεύτηκε τον ίδιο χρόνο (1878). Στο *Σαπρώ* έπίσης έδωκε δυο του ποιήματα, που τυπωθήκαν την ίδια χρονιά στο *Άμύονερ*. Ή: μίαν έμμετρη μετάφρασι της *Νιόνα Κλάρα* του Χάινε και τη δικιά του *Ελπίδα* που προανήγγειλε τη γρηή φλέβα του μέλλοντος ποιητού.

Την αυτή, πάνω κάτω, εποχή επέλυσε στην Άμαγκνί μιά μελέτη κάτω από τον τίτλο: *Έγώ κ' ο γέρο πατέρας μου* όπου χύτησε γρηή το αισθητικό δόγμα, ή *Τέχνη για την Τέχνη*. Έβλες έπίσης και το ζήτημα των θρησκευτικών μεταρρυθμίσεων που ο άώνας τότε βρισκότανε στο ζενιθ της όζητης. Άπειθυνομενος προς τούς κηρυκτες του μεταρρυθμιισμού ος ήρος σαρταριστό, ο Φρίσμαν λέγει μεταξ άλλων: Πώς εινε παρακαλώ, ο πρακτικός σκοπός των διαμαγών σας; Για χάριτι τίνος έχετε αναλάβει αυτόν τον άδικαιολόγητον άγώνα; Χάριν του γέρου πατέρα μου Μ' αυτός, με κανένα τρόπο δέν έννοει να ύπογραφήσι από κει πύλο βόισκεται. Έφτά φορές την ήμερα μπορεί να σκοτωθί για να μνή παραθή, ούτε κατά μίαν κεραία, τα της παραδόσεως. Μπορεί να πέσι στη φωτιά, μπορεί να πέσι στο νερό, όπως το βλέπετε καθημερινώς, μα το τελευταίο ψηφίο, του τελευταίου σχολιαστού θα παραμείνη γι' α' όν άδιάσιστο και σεβαστό οά *Μωσαική Παράδοσι*. Και τότε... Α' άγανόιστε μήπως γι' χάρι δική μου; Μά έστω κ' ένα ψηφίο ν' άφήστε όσεις άδικτο έγώ δέ σκοπεύω να το σεβαστώ όταν δά δώ πώς μού στεκεται εμπόδιο στο δρόμό μου. Δέ θά οάς άκούσω! Πώς λοιπόν ο πρακτικός σκοπός του άγώνα σας...» Με το άφρο αυτό κλείνει ή περιόδος της νεανικής ήλικίας κ' άρχίζει ή εποχή της ώριμης δράσεως του Φρίσμαν.

Μιά μελέτη *άπό τ' άπόκρυφα της φιλολογίας μας* κ' ο λιβέλλος *Έσρημος* και *Άβρσος* που ειδανε το φώς της δημοσιότητος τή 1880 κοποβέτησανε το Δαυίδ Φρίσμαν στην πώτη γραμμή της εβραϊκής διανοήσεως. Ή μελέτη *άπό τ' άπόκρυφα της φιλολογίας μας* δέ φαίνεται να έκαμε από μίαν άρχή μεγάλην αίσθησι για το λόγο δι ειχε γραφή με σκοπό να διέξη μίαν άναγνωσμένη τότε άξια για τα εβραϊκά γράμματα, τον *Περέτ Σωλένοκι*. Ο τολμηρός άνακαστής αυτός έβραϊός που πύλως άπ' όλους τούς συ-

χρόνους έβραίους συγγραφείς τόλμησε να διακηρύξη στεντορία πώς ο Ιουδαϊσμός άποτελεί όχι μιά θρησκεία παρά μίαν ένθνητα κ' ο όποιος έξαγάγισε την ιδέα του Μεσσιανισμού άπ' το θρησκευτικό της χαρακτήρα, στεκότανε μέσ' στη συνείδησι των πολλών πάνω από κάθε έπίκρισι. Ο Φρίσμαν βόηκε ώστόσο όρισμένα σημεία έπιλήψιμα, κατ' αυτόν, στην τεχνική δσο και στην ιδεολογική πλευρά του έργου του.

Άρκετοί ήσαν εκείνοι που άνεγνώρισαν έγκαίρως την άξια του νέου κριτικού που εισέρχεται στη φιλολογική παλαίστρα με τη διάθεσι να γρημίση προλήψεις και ν' ανατρέψη άναγνωρισμένες άξίες. Τρανή άπόδειξις άποτελεί ή άπάντησι του ίδιου Σωλένοκι στην έπίθεσι του Φρίσμαν κ' ή κρίσι ένος λογίου σχετικά με το λιβέλλο *Έσρημος* και *Άβρσος*.

«Καινούργιος άστέρ, έλαμψε, στον όρίζοντα της φιλολογίας μας, άναγκάσει ος ήρος διθυραμβικός... Ο Μπέρν κ' ο Χάινε στη γερμανική κ' ο Φρίσμαν στην εβραϊκή...»

Τή 1881 με το ταξίδι του στη Βαρσοβία ο Φρίσμαν άρχισε να βοηθή το Σαπρώ στη σύνταξι του περιοδικού *Άμύονερ*. Ή: Έκεί μέσα δημοσίευσ, εκτός άπ' το επιθετικό άφρο εναντίον του Σωλένοκι, άρκετά τραγούδια, περιγραφικά διήγηματα, και πάμπολλες κριτικές. Τόν άλλο χρόνο έφυγε για το Βερολίνο όπου γνωρίστηκε με τον Άρσων Μπερνατίν κ' άρχισε την εβραϊκή μετάφρασι των *Ένώσεων επί της Φύσεως*.

Τή 1883 έαναγογγίζει στη Βαρσοβία όπου έγκαθίσταται τελειωτικώς. Άπό δώ κ' έμπρός ο Φρίσμαν άρχίζει να δουλεύη έντατικά, γίνεται λογογράφος ές επαγγέλματος, ζώντας άπ' το κέρδος της πνευματικής του εργασίας. Μέσ' άπ' τις τέσσερες του περιοδικού *Άσσεφ* συμπληρώνει τη συλλογή των λυρικών διηγημάτων του *Ότιγιάτ Πορζότ*, (λουλουδιόμοια ψηφεία). Λίγον καιρόν άργότερα αναλαμβάνει να βοηθήση το Ντόκτωρ Κάντωρ στην σύνταξι της ήμερησίας *Άγιάμ* και μεταβαίνει στην Πετρούπολι. Ο Φρίσμαν θέλοντας να δόση άνάπτυξι στην εβραϊκή επιφυλλιδόγραφια επιδίδεται στο είδος αυτό με ιδιαίτερο ήλιο. Δράττεται κάθε εύκαιρίας για να έπιτεθή εναντίον των συμβατικών καλαισθητικών «άμαρτημάτων» και της έλλείψεως λεπτού γούστου σ' ώριμένους έβραίους συγγραφείς.

Έπιχειρεί να γράφη και στη γερμανοεβραϊκή διάλεχτο την όποια προκίζει με ώραια στιλισμένα πεζογραφήματα.

Λίγον άργότερα μεταβαίνει ξανά στη Γερμανία με σκοπό να παρακολογήση φιλοσοφία κ' αίσθητική στο Πανεπιστήμιο του Μπρεσλάου. Γυρίζοντας στη Βαρσοβία ο Φρίσμαν άρχίζει μιά συστηματική μεταφραστική εργασία ή όποια μπορεί να συγκριθί στην έκτασι και στην καλλιτεχνική της άξια, με το έργο του δικού μας Θεοτόκη. Έθελι να προυίστη την εβραϊκή γλώσσα με διαλεγτές μεταφράσεις των ξένων άριστουργημάτων.

Μεταφράζει και εκδίδει άλληλοδιαδόχως, ιδιαίτερας διά του οίκου *Άγιασάφ*, τόν *Δανιήλ Νιούοντα*, τα *Τραγούδια του Πούσκιν*, τόν *Κάιν* του Βάιρων, τούς *μύθους* του Άντερσον, το *Ζορζατόστρο* τόν Νίτος κ.λ. κ.λ. Μερικά χρόνια άργότερα αναλαμβάνει τη διεύθυνσι, του περιοδικού *Αντάρ* του όποιου ή αναδημιουργική επίδρασι πάνω στη νεοεβραϊκή φιλολογία εινε αίσθησι ίσως σήμερα. Τή 1919 αναλαμβάνει ο Φρίσμαν τη διεύθυνσι του έκδοτικού περιοδικού *Ατεκουφά*.

Ή πρωτότυπη και μεταφραστική συνεργασία του ύπηρεσεν από πάσης άπόψεως διαλεχτή. Έκεί πρωτοτυπώθηκε ή μετάφρασι των λυρικών έργων του Ραμνιανρανάθ-Ταγκώρ, το *Ντέ Προφοντίς* του Όσκαρ Ουάιλντ, και μερικόν ραγωδιών της Πλάδας σε δακτυλικό εβραϊκόν εζάμετρο.

Ο Λαβίδ Φρίσμαν στάθηκε άκούραστος πολεμιστής ήπει των νεοτεραιτικών τάσεων στην εβραϊκή λογοτεχνία μέχρι της τελευταίας πνοής του (1922). Ή καινούργια γενιά κ' ή παιδαγωγός της τραβήξαν ιδιαίτερα την προσοχή του. Χαρίστε, γράφει κάπου, μιά γρηή πνοή στις ψυχές της νεολαίας μας. Έμπνευσάτε της την εύαισθησία, την τελειότητα, την κλάσι προς τις όμορφες του όνειρου. Δημιουργήστε γι' αυτήν ένα κόσμο όπου δέ θά ύπάρχη το μίσος κ' ή εκδίκησι, ο ταπεινός ύπολογισμός κ' ή ψυχική ιδιοτέλεια. Ένα κόσμο όπου δά ύπάρχουν ήμερες ήμερες και νύχτες άναπαφτικές, ένα κόσμο όπου το κάθε στραβό θά διορθώνεται, όπου οι άγγελιοι θά κατεβαίνουν προς τα κάτω κ' οι άνθρωποι θ' άναβαίνουν προς τα ψηλά. Όπου τα πάντα θά ζούν και θά τραγουδούν. Δημιουργήσατε μιά καινούργια περιβάλλον, όαντισμένο με τη νεανική όρασι, με τη όρασι της αναδημιουργίας. . . .

Σχετικά με το πρωτότυπο φιλολογικό και ποιητικό έργο του Δαυίδ Φρίσμαν αντί γιά κάθε κριτικήν άνάλυσι θά περιοριστούμε σε μερικά επιγραμματικά λόγια του *Νίντις*.

«Στη φιλολογία μας, γράφει ο έβραϊός κριτικός, ο Φρίσμαν είν' εκείνος που ανέλαβε να καθοδηγήση το κοινό μέσ' στα θυσανοφυλλάκια της λαϊ-

Πλάνα όνειράτα έρχονται... πλάνα όνειράτα πάν' —Κλάμα γέλιο άναμώνουνε σης καρδιάς τούς παλμούς—

Κάποια όνειρα ποιήσανε χίλια δυο τραγουδάς και σκορπάν—ήλιος, σήνεφο—χρεινούς μας, καμνούς.

«Αύριο...» λέν και το στομα τους πλάνα λόγια μίας

Νανουρίζουν την άπνη τη φτωχή μας καρδιά, Μά τα μάγα τα λόγια τους σταματάει να κλαίη

Κ' ίκετεύει παίσχαρη να περάσ' ή βραδιά...

«Όλο αύριο...» κ' αύριο... τις ήμέρες μās πέρουν Μάτια όλοι προσμένουμε κάποιον ήλιο να βγί

«Όλο αύριο...» κ' αύριο... και το τέλος; μās φέρουν

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΡΑΠΟΝΟ!

Παράπον' έχω στην καρδιά δέ θέλει να ξεσπάση Βρίσκει μικρό το στεναγμό βρίσκει μικρό το δάκρυ, Και σιγοτρώνει τα σπλάγχνα μου, οά σάρακας τόν κέδρο, Βλαχούλα μ' άπαρνήθηκες κ' άλλ'άξεις μονοπάτια; Σου τραγουδάω δέν άκούς, σε χαιρετάω φεύεις Και μιά σκύβεις στη ρόκα σου, μιά σπλάγας τα πράττα. Έσπασαν οι φλογέρες μου άπ' τόν πολύ τόν πόνο. Καλάμι κόβω δέν βαστά, κόκκαλο πέρνω σπάει. Μιάν άπό σίδερ' έρκισα μη τύχει και βαστάξη. Τόν πόνο μ' έκαμα να πώ, χίλια συντρίμια έγίνη.

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΛΕΑΛΥ-Νέλλη Γκούντ.

[Εθνική Πινακθήκη Προσωπογραφιών Λονδίνου].

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

«Απόφευγα την ταραχή, τις ερημιές ζητούσα γιατί είχα πόνο στην ψυχή και λάβρα στην καρδιά μου στο πείσμα του δασκάλου μου εκάθησε κοντά μου 'Αγγελοπρόσωπη θεά καμαρωμένη Μούσα» και παρά κάτω συνεχίζει με την αυτήν αντίπα θεϊαν προς τόν δασκαλισμόν της εποχής.

—Φεύγα της είπα. Μάγισσα, τι θέλεις από μένα —Ο Δάσκαλος, είπεν αυτή, πού πάγωσε το αίμα, και εξακολουθεί τελειώνων το ποίημά του «Ο Ποιητής και η Μούσα»

«Αι δάσκαλε τούς στίχους μου δεν θέλω να τούς κάψω θα γράψω» κατηγορά με όσο να ξής θα γράψω, 'Εσύ είσαι τόσο άσχημος κ' η Μούσα τόσο ωραία!»

Διαβάζοντας κανείς τούς στίχους αυτούς του Ζαλοκώστα πρην διαβάτη τίποτ' άλλο δικό του, θα έλεγε. Νά τον, πού ξέφυγε από τα βρόχια της δασκαλωσύνης και τών λογιοτάτων της εποχής του. Έχει μέσα του κάποια φλέβα ποιητική. Σολωμός βέβαια δεν θα είχε τα μεγάλα διαπλάτα φτερά για να πετάξει σε ψηλόν αιθέρα! Έχει όμως την τρυφεράδα, την δροσερότητα, την ήρεμη και γαλήνια έμπνευσι πού μπορεί να βγάλει ένα καλόν ποιητή. Δεν γεννήθηκε σε περιβάλλον κομψόν, δεν έζησε και δεν μορφώθηκε όπως οι Σούτσοι σιμά σε αύλες Μπογιάρων ή Φραγκομαθημένων, και αναθρεμμένων με τις ιδέες της Δύσεως, ούτε επηρεασμένος ήταν από φιλολογίες ξένες και ρωμαντισμό Γράμματα ήξερε! Ίσως σπούδασε και λίγο περισσότερο. Αλλά κανείς δεν λημονά ούτε τόν τόπο πού γεννήθηκε ούτε το χωριό πού ανατράφηκε, ούτε τις παραδόσεις και τούς θρύλους πού άκουσε απ' τις γερόντισσες, κοιμώμενος και νανουρίζόμενος τις νυχτιές πλάγι στο παραγώνι, όταν ο τόπος του μάλιστα είχε γεμάτος από θρύλους και παραμύθια και είχε ακριβώς ή εστία απ' την οποία βγήκε καθάρια ή πηγή της δημοτικής Μούσης πού μάς δρόσισε.

Έκεί ψηλά στα κατάραχα τών Τζουμέρκων ένφ' τριγύρω άντηχούσαν τα τραγούδια της κλεφτουριάς και του άρματολισμού εκεί στο Συρράκο στα 1805 γεννήθηκε. Μικρός έζωσε την πόλλα, κ' επήρε το καρνοφύλλι στον ώμο. Βρέθηκε μέσα στον Άγώνα, τόν είδε, τόν έζησε και τού άφησε τις ζωηρότερες αναμνήσεις. Αν έπαιρνε την πέννα άμέσως τότε, ή και άμέσως κατόπιν, ίσως μάς χάριζε αν όχι βέβαια «Έλευθέρους πολιορκημένους», αλλά κάτι ζωηρό, δυνατό και ποιητικό πάντοτε. Άλλ' ο Ζαλοκώστας φθάνει στην ώριμη ηλικία και δεν έχει γράψει ακόμα ή δεν έχει δημοσιεύσει τίποτα. Την μάχην τού Σοβολάκου πιθανώς να την είχε γράψει νέος και κάτι άλλο ακόμα άλλ' αυτά είνε προχειρότητες της σιι, μής και νεανικά πρωτόλεια.

Περιμένει και γίνεται σαρανταπέντε χρόνων σχεδόν και τότε μονάχα μέσα σε μιá αθηναϊκή κοινωνία, και μιá άτμοσφαιρα ποτισμένη με φαναρισμό στα γράμματα, με αρχαιοπληξία και αερολογισμούς στις ιδέες, με επίδρασι ρωμαντισμού ασθενικού και παρανοημένου, αναμίκτου με δασκαλικήν αυστηρότητα και έπιβολήν, τότε αποφασίζει να φέρη στην μνήμη τον γεγονότα, ήρωϊσμούς, μεγαλουργήματα» όσα είδε, άκουσε σαν θρύλους, και σαν όράματα και να παρατάξη στο χαρτί, επικολούμενος και την Μούσαν και διώχνων τόν άσχημο δάσκαλο όπως λέγει.

Ήταν άργά πιά Του κάκου! ο Δάσκαλος, όσο και αν τόν είχε σιγουρίσει ο Σολωμός με τόν διάλογό του ήταν παντοδύναμος· αυτός οδηγεί συμβουλευει, διευθύνει διαφθείρει το αίσθημα το καλλιτεχνι-

κόν· δημιουργεί διαγωνισμούς ποιητικούς στα Πανεπιστήμια με έπαθλα· επιβάλλει παντού την υπερχαθαρεύουσαν. Αδιαφορεί αν μιλούν άρματολολοί και κλέφτες· αν χαιρετούν τόν ήλιο και τα βουνά, ή αν λαβωμένοι βαρεία άποχαιρετούν τη ζωή κ' άντικρύζουν τόν χάρο: Τούς βάζει και μιλούν σε παρακείμενο, σε ύποτακτική, με αναδιπλασιασμό και παθητική μετοχή. Κάτι χειρότερο τούς βάζει και μιλούν όπως ο δάσκαλος απ' την καθέδρα.

Τι θέλετε να κάμη ο Ζαλοκώστας; Δεν τόν νικά τόν δάσκαλο υποκύπτει σ' αυτόν και γράφει γράφει άτελείωτα, και τού στέλνει τούς στίχους του να τούς διαβάση και πέρνει το έπαθλον απ' τα χέρια του με ένα εύγε! και είνε υπερέφανος και ευχαριστημένος.

Μέσα στα ποιήματά του, ιδίως στο «Χάνι της Γραβιάς» και στο Μεσολόγγι και στην Πρέβεζα υπάρχει ποιήσις· υπάρχουν δραματισμοί. υπάρχει έμπνευσις και φαντασία, αλλά όλα αυτά μαραινόνται, και ωχραίνουν, και ασφυκτιούν κάτω από το άκαλαίσθητο και κρύο και παγερό πέπλο πού τα τυλίγει.

Η ώρα του «Πειρασμού» τών πολιορκημένων στο Μεσολόγγι, δεν διαφεύγει και τόν Ζαλοκώστα, όπως τόν άλλον, τόν μεγάλον και τόν άφθαστον!

... χρυσώνει την άνατολήν γλυκύ του ρόδου χρώμα Και της 'Ηούς μετέωρον επικρεμάται τ' όμμα, και τρέμον λαμπυρίζει

Ερώτων όρα, κρύφιον φωτός και σκότους κρᾶμα καθ' ήν το ρόδον θάλλει και διδεται μεγάλη

Από την φύσιν ώθησις εις της ζωής το δρώμα.

Είνε ο φοβερός και τρομερός και πείσμων δάσκαλος, ο όποιος αρπάζει την Μούσαν του, της ψιθυρίζει λόγια πλανευτικά την κάνει λογίαν, και την εκδικείται.

Όταν κατορθώνει να ξεφύγη, όταν λησμονεί πώς πρέπει να γράψη και να υποβάλη εις τούς ποιητικούς διαγωνισμούς, όταν άπελευθερώνεται από την συμβατικήν στιχουργίαν ή όποία τόν πνίγει και τόν μαραινεί, να πώς γράφει ο άγνός, ο γνήσιος, ο δροσερός τραγουδιστής. Είνε ο ίδιος μὴν παραξενευτή!

Άγεράκι λευκό μυρωμένο Με τών δέντρων τα φύλλα μαλλώνει Χαιρετάει την αύγούλα τ' άηδόνι στην πυκνάδα τού δάσους χωμένο.

Και ο σκλαβωμένος με τόσα δεσμά ποιητής, πού γράφει στο «Μεσολόγγι» του και περιγράφει μάχην ψυχρότατα... βραβεύμενος:

... Ω θεά! σπρόβιλος δονεί και φέρε μεμυγμένους φίλους κ' έχθρους. Είς τών σφαγών το θεατρον [έκείνο]

από τούς κτύπους τούς βαρείς εγώ σᾶς διακρίνω ή πρόμαχοι τού γένους.

Ξέρει να την περιγράψη κ' άλλως όταν δεν πρόκειται να τόν βραβεύση ο δάσκαλος· άλλ' όταν θυμάται ότι είδε, και ξαναζωντανεύει μπουστά στα μάτια του. . . .

Διπλούς έχτρους σαράντα αυτοί, με το σπαθί, με βόλι —Πικρή θανάτου ξαγορά — νεκρούς ξαπλώνουν, [κάτου]

μαζί πλεγμένοι σ' άγκαλιά μαρτυρικού θανάτου! Έδώ είνε το παληκαρόπουλο του Συρράκου πού ζώστηκε την πάλλα και ώρμησε στον άγώνα

Αλλά εκεί πού φαίνεται καθαρά ή άπολύτρωσις του είνε όταν τόν χτυπή ή συμφορά. Η Μοίρα του δίνει αλύπητα χτυπήματα γυναίκα παιδιά το ένα άπάνω στ' άλλο, τρυφερόδια, με γαλύτερα, ή μικρές κοπέλλες τού πεθαίνουν, τού φεύγουν μέσα απ' την άγκαλιά του και έρχεται ο πόνος ο φοβερός, ο σπαραχτικός, πού σχίζει την καρδιά, την κάνει κομμάτια, ο πόνος ο άβάσταχτος άλλα και ο . . . δημιουργός.

Ο Ζαλοκώστας γράφει και τα τραγουδεί και απ' όλη την ποιήσι του, από χιλιάδες στίχους βραβευμένους, δεν μένει τίποτ' άλλο ανάμεσά μας παρά τα τραγούδια αυτά της ειλικρινείας και τού πόνου πού θα μένουν για πάντα και στις κατοπινές γενεές και θα λέγονται, και θα τραγουδιώνται, και θα κιθαρίζονται.

Φεγγάρι στο Βασιλειό σου μὴν κατοικούν άγγελοι; κ' ο άγγελός μου κατοικεί; Μή φίλημα πικρό από κεί τη λάμψη σου μου στέλλει; Χαρά της πρώτης μου ζωής. Φεγγάρι αγαπημένο!

Κι' άφου μιλήσει για το ένα άγγελόπιδι του αρχίζει και με το άλλο.

Τώρα πού ντύθηκε ή γη νυφιάτικο στολίδι— "Αχ ναι — κ' ή θάλασσα χρυσή

λαμποκοπάει, πού πᾶς εἶπε στο θλιβερό ταξίδι.

Χύσε ψυχή μιá δέμη στους ούρανους και στάσου και μη στο μαύρο χῶμα μη άφίνεις τ' όμορφο κορμί και τα χρυσά μαλλιά σου! Κρατήστε άγγελοι τα φτερά κ' αυτή να σταματήση, στις όμορφιές τών λουλουδιών [δίων]

τα μάτια να γυρίση!

Ο Ζαλοκώστας μιλά μέσα στην ψυχή μας στα αισθήματά μας, στον πόνο μας και στην άγάπη μας, και γι' αυτό θα μείνη για καιρό ακόμα, μετὰ μας και στους άλλους· κατόπιν, αλλά μονάχα ή αυτά τα τραγούδια του, τα λίγα, τα ειλικρινή, τα χειραφετημένα από το δάσκαλο τόν όποιον στους πρώτους στίχους του τόσο άντιπαθήσε, αλλά και δεν κατώρθωσε να γλυτώση τελώς απ' αυτόν.

ΡΟΜΝΕΥ.—Η Λαίδη Χάμιλτον ως Βαχχίς.

[Έθνική πινακοθήκη, Αθηνών]